

ایگیری بیر آذر نهضتی نین یارانماسی

21 آذر نهضتیندن 30 ایل کنجدی، بو نهضت ایکینجی دنیا محاربه سیندن عومن ایران آزادلیق حرکتی خصوصن میلی آزادلیق حرکتی نین ذیروه سیدیر. بو حرکت علییهینه ایستر داخل و ایستر خاریجده تجزییه طلب آدلاندیریپ و بیگانه لر ایله یارانمیش بیر حرکت گؤسترسه لرده، 21 آذر نهضتی مشروطه دن 1324 - نجو ایله قدر ایران آزادلیق حرکتینین تامامیله، طبیعی و لازیمی بیر نتیجه سی ایدی، بونا گؤرده هنج بیر خارجی ال واسطه سیله یارانمیشدی، بو حرکت او دؤردن ایجتیماعی حادثه لرین قوجاغیندا تدریجیله و طبیعی حالدا و خلق حرکتینین ایستگی و ایراده سی ایله یاراندی. بو مساله لر ایستقلاندیرماق اوچون 21 آذر نهضتینین موختلیف جهتلرینه دیقت ائتمک لازیمدیر.

1289 - نجو ایل اتابک پارکی جنایتی ایله ایرتیجاع غلبه چالمیش دموکراتیک مشروطه اینقیلابینی بو غدو و اونون قهرمانلارینی تدریجیله موختلیف یئرلرده آرادان آپاردی. لاکین آزادلیق فیکری و آزادیخاھلار آرادان گنتمه دی. بونلار یئنی شرایط و فورصت آختاریردیلار تا قانون اساسی و مشروطه نی یئنی دن دیرچلدیب دموکراتیک اینقیلابی تاماملا سینلار. 1299 نجو ایله بو فورصت یاراندی چونکو تزار روسیه ایرانین سیاست صحنه سیندن چیخمیشدی. اساسن مشروطه اینقیلابی ایشتیراکچیلارینین رهبرلیگی آلتیندا تبریزده خیاباتی قیامی، گیلاندا جنگل نهضتی، خوراساندا ایسه کولنل محمودتقی خان قیامی باش وئردی. بو حرکتلرده ایرتیجاع طرفیندن یاتیریلدی، لاکین گننه ده نه موترقی فیکیرلر بولدوغو و نه ده تمام آزادیخاھلار محو اولدو. رضاشاه ناقیص قانون اساسی یه ال آپاریپ اونو روحسوز بیر کالبده چئویردی آزادیخاھلار گؤرونمه میش دیوان توتدو و بیر سیراسینی زینداندا اولدوردو. ایرانین آزادیخاه قوه لر رضاشاهین سیماسیندا مشروطه جیلدینه گیرمیش بیر دیکتاتورون نجه انگلیس لر طرفیندن یارانیب ایران خلقلرینه تحمیل ائدیلمه سینی بوتون وارلیقلار یله لمس ائتدیلر. ایکیجی دنیا محاربه سی باشلاندى و شهر یور حادثه سینده ایرانی دا احاطه ائتدی. انگلیس لر رضاشاهی گنیردیکلری کیمی آپاردیلار. ایرتیجاع ضعیفله دی لاکین ایرتیجاع دستگاهی ال دیلمه میش قالدی. آزادیخاھلار زیندانلاردان چیخدیلار. سورگوندن قاییتدیلر. ایران آزادلیق حرکتینین باشقا مرحله سی باشلاندى. بو حرکتین باشیندا یئنه مشروطه اینقیلابی و 1299 نجو ایل حرکتلرینین ایشتیراکچیلاری دایانیردیلار. ایجتیماعی حرکت گوجلندی و حیزبلر فعالیتیه باشلادیلار خلق حرکتی ایله برابر یوواسی ساغلام قالمیش ایرتیجاع دا فعالیتدن ال گؤتورمه ییب چوخ آشکار شکیلده موترقی قوه لر خیطابن دئییردی :

«قوی موثقیلر قوه لرینی آپار سینلار، اوندا بیز سیزه آزادلیق و دموکراتیانین نه اولدو غونو گؤستره ریک»
پیشهوری 1324 آذربایجان روزنامه سی 30 شهریور.

آزادخواه‌ها را ایرانیان فاشیسم غلبه‌دهنده اوینادیدی رولا بئل باغلابیر و دیکتاتورلوغون تازادان احیاسینا
آز گومان اندیردیله.

لاکین فاشیسم ازبلیب و موتفیقلرین ایرانی ترک انتمه سی یاخینلاشدیقدا کیریمیش ایرتیجاع آزادخواه قوه لره
قارشی جیدی هوجوما باشلادی.

مرحوم پیشه وری 1324نجو ایل شهریورین 29 ندا بو حقه یازیردی : «تهران سریع قدملرله ایرتیجاع طرفه
گنتمگه دیر باشیمیزا یونان خلقینین باشینا گلن اوینو گنیرمک فیکیرینده دیرلر. مجلس و دولت و مطبوعات
ساتلمیش خاین آداملارین اینه دوشموشدور. بونلار ویریب بیغیب، اوز سییاستلرینی بیتریمک ایسته بیرلر.
آز ادلیق، دمورکراسی نامینه چالیشدیقا اولان قوه لر جوربه جور بهانه لر ایله بوغولوب تارومار اندیلمکده دیر.
رضاخاندان داها قبا، داها خشین بیر جلا و وجودا گنیرمک نقشه سی جیدی صورتده مؤوقع اجرایه
قویلموشدو». پیشه وری آذربایجان روزنامه سینده یازیردی «ماحاریبه خاتیمه تاپار-تایماز اولکه میزده
ایرتیجاعی عونصورلر باش قالدیریب ایگرمی ایلک ایستیداد و دیکتاتورلوق اصولونو دوباره دیریلتمگه
باشلامیشلار... بیز بیلیمیریک آتلانتیک منشوری نه اولدو، پوتسدام کونفرانسینین رایلری نییه ایرانا شامل
اولا بیلیمه دی؟!»

اوندان علاوه منشور آتلانتیک بوتون دنیا میلترینه اوز مقدار تینی تعیین انتمک حقیقی وئرمیشدیر. بیز
آذربایجانلیلار دا بو حقدن ایستیفاده اندیب ایران داخلینده اوز سرنوشتیمیزی تعیین اندیب و وئردیگیمیز بویوک
قوربانلار باهاسینا الهه ایدیلن قانون اساسینی دیریتیمک ایستیه بیریک.» (پیشه وری سنجیلیمیش اثرلری صحیفه
231). ایکنجی دنیا محاریبه سیندن تازا مئیدانا آتلمیش آمریکا ایمپریالیزمی ده ایرانین سییاست مئیدانیندا
آت چاپماغا باشلادی. بو مساله آزادخواه‌لاری بتر نیگران اندیردی. چونکو اونلار بیلیردیله کی، آمریکا
طرفینده ده حیمایه اولان تازا دیکتاتورلوق داها خشین و داها گوبود اولاجاق دیر. ایرتیجاعین قاباغینی آلماق
اوچون آزادخواه قوه لر ایکنجی دنیا محاریبه سی نتیجه سینده یارانمیش نسبتن موساعید فورستی الدن
وئرله بیلیمزدیلر. کنجیمیش اینقیلابی سابقه لری و اینقیلابی زمینه جهندن ایرتیجاع ایله موقابله آذربایجاندا
سواپی ایرانین آیری یئرینده مومکون دئییلدی. دنمک بنله بیر موقابله ایران آز ادلیق حرکتینین مشروطیتدن
1324- نجی ایله دک اینکیشافینین طبیعی محصولو ایدی. بو زمان اینقیلابی قوه لر ال ال اوسته قویوب باخا
بیلیمزدیلر و بو ایشی محض آذربایجاندا باشلامالیدیلر.

بو حقیقتی مرحوم پیشه ورینین 1324 - نجو ایل شهریورین 24 - نده تبریزین شیرخورشید سالونونداکی
نیطقینده آچیق گورمک اولار او دئیردی : «وضعیت انله آغیر بیر حال آلدی کی، آرتیق تهراندا اوتوروب
مقاله یازمادان نیطق انتمکدن بیر نتیجه اولا بیلیمه جگینی یقین ائدیم. ناچار بیر ایل بوندان اول تبریزده
اوزون- اوزادی بحث ائدیگیمیز مساله اطرافیندا دوشونمگه باشلادیم.

بو چوخ ساده تدبیر ایدی، منیم تبریز مسلکداشلاریمدان دئدیله : آذربایجاندا باشلامالی بورانی ایصلاح
انتمه لی، آذربایجان خلقینین اوز گوجو ایله بوردا میلی حوکومت ووجودا گنیرمه لی بیک. تهران ایرتیجاعین

باشی، ایستیدادین مرکزی دیر. بیرینجی نؤوبده اوردان گۆز یوموب مستقیمین بوردا ایش گۆرمه لی بیک. بو فیکرین حقیقتی او وقت نظریده داها آشکار بیر صورتده جلوه ائتدیکی، دؤلتین مسئول مامورلاری ایله آذربایجان خلقینین تظلم و دادخالیق تلگرافلاری حقیقده موداکیره ائتدیم. مثلن بیات دندی: من رادیو واسطه سیله موراجیعت ائتمیشم. آرتیق خلق عریضه و تلگراف واسطه سیله اوزونه زحمت وئرمه مه لیدیر. باشقالاری داها آجی، داها شدید جواب وئردیلر.

صدر دندی: بیر تلگراف اولماسین مین تلگراف اولسون، من بو کیمی بوش سؤزلره جواب وئرمه یه جه یم. بو سؤزلرین آیری جوابی اولابیلمزدی، گرک خلقه موراجیعت ائتمک. خلقین یومروغونون گوجو ایله آدلیغی تامین ائتمک. بو شو عارلا من تبریز آدیخالارینین تکلیفی اوزره تهراندان آذربایجانا حرکت ائتدیم.» (پیشه وری 21 آذر کیتابی صحیفه 18).

بنله بیر شرایطده 1324- نجو ایلین اوللریندن بیر سیرا آدیخالار ایرانین موختلیف یئرلریندن تبریزه گلیب شهر یورین 12- سینده آذربایجان دموکرات فیرقه سینی تشکیل ائتدیلر. بو فیرقه نین موسیسلری و قباقلیلارینین چوخو مشروطه اینقیلابی، خیابانی قییامی، جنگل نهضتی و 53 نفرین ایشتیراکچیلاری ایدیلر. بو شخصلردن آشاغیداکیلاری نمونه گؤستریمک اولار. حاجی عظیمخان (ستارخانین قارداشی)، نظامالدوله رفیعی (فیرقه نین موسیسلریندن و مشروطه اینقیلابی زمانی آذربایجان انجومنی نین عضو). مستشارالدوله (مشروطه دؤورو آذربایجان انجومنی نین عضو). میرجعفر پیشه وری (جنگل حرکتینین فعال رهبرلریندن)، میرزه نوراله خانیکانی (مشروطه اینقیلابینین ان مشهور قهرمان موجاهید رهبرلریندن). مرنلی برهانی (خیابانی قییامی ایشتیراکچیلاریندان)، علی فطرت شاعیر (مشروطه آدیخالاریندان). علی قهرمانی (ستارخان آتیلارینین ریسی و خیابانی قییامی اینقیلابچیس). تقی شاهین (53 نفرین)، طسوجلو جمالی (مشروطه و خیابانی اینقیلابچیلاریندان). میرکاظم (مشروطه اینقیلابی موجاهیدلریندن). جعفر ادیب و میر عبدالحسین فائقی (مشروطه و خیابانی قییامی ماعاریفچی لریندن) و ... بو شخصیتلردن آذربایجانین بوتون شهرلری و قصبه و کندلریندن واریدی و فیرقه نین اؤن سیرالاریندا گندیردیلر.

آزادلیغین، مشروطه نین و بوتون ایرانین یولوندا گنتمیش فیرخ ایلیک (1945- 1905) دؤیوشلر و مباریزه لرین ایشتیراکچیلارینین ایله یارانان فیرقه نه آدلا یارانا بیلردی؟ بنله بیر فیرقه آدیخال قوه لر طرفیندن قانون اساسینی دیریلتمک، آزادلیق دموکراسی و میلی حقوقلاری تامین ائتمک و دیکتاتورلوغون قباغینی آلق اوچون یارانا بیلردی.

آذربایجان دموکرات فیرقه سی بو ایش اوچون ده یارانمیشدی. بونو قنید ائتمک لازیم دیرکی، دونیانین هنج بیر یئریندن و هنج بیر زمان انله اینقیلابی حرکت باش وئرمه میش و باشدا وئره بیلمزکی، خارجی ذی نفع قوه لر اؤز خئیرلرینه اوندان ایستیفاده ائتمگه جان آتماسینلار. بنله خارجی جهدلر بیر حرکتین خلقی لیگی و اونون خلق طرفیندن یارانماسینی خدشه دار انده بیلمز. آذربایجان دموکرات فیرقه سینین یارانماسی و 21 آذر نهضتی ده بو قانوندان موستثنا دئیلدیر.

21 آذر نهضتی نئجه یارانندی؟

ایرانیان یوخاریدا گؤستر دیگیمیز ایجتیماعی-سییاسی وضعیتینی نظره آراق 1324 -جو ایل شهر یور آیینین 12 سینده فیرقه نین 12 ماده دن عبارت اولان موراجیعت نامه سی نشر اولوندو. بئله لیکده آذربایجان دموکرات فیرقه سی تشکیل اولوب ایشه باشلادی. بو موراجیعت نامه فیرقه نین آذربایجان بارده ایقتیصادی، ایجتیماعی، فرهنگی و میلی احتیاجلاری اساسیندا شو عارلار ایره لی سوروردو. موراجیعت نامه نی 48 نفر ایمضاء ائتمیشدی کی، بیر پاراسی سونرالار دالی چکیلدیلر. بیر آی کئچمه دن آذربایجان کارگر ایتحادییه سی و حیزب توده ایرانین آذربایجان و زنجان تشکیلاتی دا فیرقه یه مولحق اولدولار، بئله لیکده آز بیر مودت عرضینده فیرقه آذربایجانین ان قودرتلی و نوفدلو ایجتیماعی تشکیلاتینا چئوریلدی. بو موراجیعت نامه و یا فیرقه نین اساسی هدفلرین مرحوم پیشه ورینین 1325 - نجی ایل اوردییهیشت آبی نین 24 نده آذربایجان شخصیتلری کونفراسیندا بئله خولاصه ائتمیشدی: «ایران داخیلینده ایرانین ایستیقلال و تمامیت ارضی سینی موراعات ائتمک شرطیله اؤز داخیلی ایشلریمیزی اؤز الیمیزه آماق و اؤز ائویمیزی اؤز ایرادهمیز ایله ایداره ائتمک، اؤز آنا دیلیمیزده میلی فرهنگیمیزی موترقی و معاصر حالاً سالماق» (پیشه وری 21 آذر کیتابی صحیفه 30)

فیرقه، آذربایجانین آذربایجانلی الیله ایداره اولما ایشینین، قانون اساسینین بیر ستونی اولان ایالتی و ولایتی انجومنلری واسطه سیله حیاتا کئچیرمک ایسته بیردی. بونا گؤره تهراندان بو انجومن لری تشکیل ائتمک طلبینی ایره لی سورودو، لاکین صدر الاشراف کابینه سی بو تکلیفی مهر آییندا رد ائتدی و آذربایجاندا جیدی ترورال آتدی. بئله لیکله بیر داها معلوم اولدو کی، تهران آذربایجانین قانونی حقیقی دینج یولیه وئرمیه جکدیر. فیرقه یارانمیش ایمکانی الدن وئره بیلمز دی بونا گؤره ده مستقیل حرکت ائتمه لی دیر. «خلقیمیز سییاستده سردار میلی نین تهرانا گلمه دن قاباق تعقیب ائدیگی یول ایله گئتمه لی، اونا تقلید ائتمه لی ایدی.» (پیشه وری 21 آذر کیتابی)

بئله اولدوقدا فیرقه ایالتی انجومن ایله کفایت لیب قالا بیلمز دی. خلقین آرزولارینی حیاتا کئچیرن تشکیلات لازیم ایدی بو ایش اوچون خلق کونفرانسلاری یارانندی. خلقه موراجیعت اولدو.

خلق کونفرانسلاریندا اون مینلرجه ایمضایا مالیک اولان قرارلا تهرانا موننتظیر اولمادان میلی آزادلیغی تامین ائدن موختاریت و میلی حؤکومت تشکیلاتی طلب ائدن تصمیم نامه لر، سنل کیمی آخیب تبریزه گلدی. فیرقه میز ایسه خلقیمیزین روحوندان قوپان بو بویوک نفسه لاقئید قالا بیلمز و خلقی اؤز حالینا قویا بیلمز دی. اونا گؤره چوخ سریع بیر صورتده خلق کونفرانسلارین آرزولارینی عملی ائتمک و خلقین سسی نین تمرکز وئرمک اوچون آبان آیینین ایگرمی دوقوزوندا، اوزونو موسیسلر مجلسی آدلاندیران، خلق بیغینجای (یارانندی.) (پیشه وری 21 آذر کیتابی)

240 نفر حدودوندا نوماینده سی اولان و تبریزین شیر خورشید سالونوندا کئچیریلن بو بیغینجاق میلی حؤکومتین اساسینی قویدو و فوریتله میلی مجلسین چاغیریلماسی قرارینی قبول ائتدی. آذر آیینین بیرینجی یاریسیندا مجلسین انتخاباتی کئچیریلدی. بو زمانلار تهران حؤکومتی "بیاتی" تبریزه گؤندردی "بیات" ایالتی انجومنینی، گلهجک مجلسین تصویب انده جگی صورتده قبول ائتدی و بو ایش و اخت قازانمادان اؤتورایدی. فیرقه اؤز ایشینه دوام ائتدی. 21 آذر گونو میلی مجلس آچیلدی و میلی حؤکومت قورولدو. رسمی دؤولت تشکیلاتی یاراتماق ایشی ایله مشغول اولماقلا برابر فیرقه اؤز اساسینی محکم لندیرمک ایشیندن غافل دئییلدی. بئله کی، مهر آیینین دوقوزوندا فیرقه نین بیرینجی کونگره سی تشکیل اولوب فیرقه نین خط- حرکتینی و مرانامه سینی تصدیق ائتدی. 1324- جو ایل آذرین ایگیرمی بیر خلیمیزین تاریخینده ان هیجانلی گونلردن بیریدید. بو گونه شاهید اولانلار بیلیرلرکی، بو گون بیر طرفدن ساعتین بیناسیندا میلی محل آچیلیر و او بیر طرفدن ایسه فدایی قوه لر طرفیندن موحاصیره اولونموش تبریز ارتشی نین فرماندهی سرتیب "درخشان" ایله موداکیره دوام ائدیردی، تا اوردو قارداش قانی تۆکولمه دن تسلیم اولسون.

فدایی قوه لر نئجه یارانمیشدی؟

دئمک فیرقه دؤولت تشکیلاتی یاراتماغا چالیشماقلا برابر بیلیردیکی، تهران اوردوسی تبریزده اولدوغو حالدا میلی حؤکومت ایش باشینا گله بیلمز بونا گۆره یارانان میلی حؤکومتین سیلاحلی آرخاصی حقیقده ده دوشونور و فعالیت ائدیردی. بورادان اوخوجولارا بئله بیر سوال مئیدانا گله بیلر. بو فدایی لر کیملر ایدیلر؟ فدایی تشکیلاتی نئجه یاراندى؟

1320 - نجو ایل شهریور آییندا رضاشاه قاجیب ایران اوردوسو داغیلاندا آذربایجان کندلرینین ایینه چوخلو سیلاح دوشدو و اربابلارلا کندلیلر آراسیندا توقوشمالار باشلاندى. بو توقوشمالار زمان کئچدیگجه شیدتلیردی و کندلیلر یابین اوللرینده حیزب توده ایرانین آذربایجان ایالتی کومیته سینین تشبوئو ایله آذربایجان اوستاندارینین کفیلی آقای نیکخو کندلیلرین وئرمه لی اولدوغو بهرمی مالیکانه باره ده بخشنامه صادر ائله دی. بو بخشنامه حیزب توده ایرانین ایالتی کومیته سی طرفیندن تکثیر اولونوب بوتون کندلره گؤندریلدی. بو ایش اربابلار کندلی آراسینداکی توقوشمانی داها شیدتlendirدی. بونون نتیجه سینده فیرقه نین یارانماسی عرفه سینده آذربایجان بوتون زیندانلاری کندلیلرله دولو ایدی. کندلیلرین حیزب توده یه شکایتی او یئره چاتمیشدیکی، 1324- نجو ایلین یابیندا حیزب توده نین مرکزی کومیته سی اصفهانلی وکیل دادگستری "مرتضی راوندی" نی تبریزه گؤندرمیشدی. تا زیندان اولموش کندلیلردن محکمه لرده مودافیعه ائله سین. بو زمانلار تهران حؤکومتینین کندلیلر علییهینه فیشاری آرتدیجا اولنلارین ناراضی لیقلارینی داها آرتیردی. فیرقه یارانان زمان آذربایجان کندلیسی بو وضعیتده ایدی. فدایی لر همین ناراضی کندلیلر ایدی، و فدایی تشکیلاتی دا بونلارین طرفیندن یارانمیشدی. آذربایجان دموکرات فیرقه سینین رولوا یسه بو ناراضی کندلیلری اؤز عوضولری واسطه سیله مونتظم حالا سالماق و موعین هدفه دوغرو یؤنلتمکدن عیبارت ایدی. مرحوم پیشه

وری فدایی دسته لری و اونون تشکیلی باره سینده دئیشدیر. «بو فدایی دسته لرینین باره سینده موتاسیفانه بو وقته دک چوخ انشیدیلیمیشدیر. فدایی تشکیلاتی چوخ طبیعی بیر صورتده خلق حرکاتیندا دوغوشدور، کندلردن انتیقام آماق قصدیله منیدانا چیخان بو جریاندا فیرقه تشکیلاتلارینین گؤستریدیکلری و فداکارلیغی اینکار ائتمگه لوزوم یوخدور. دوغوردور کندلی، ژاندارم ظولموندن جانا دیوب اونون شرینی دفع ائتمک اوچون سیلاح الده موباریزه یه قییم ائتمیشدی، لاکین اونو تشکیل ائدن اونون باشیندا دوران، اونو دوزگون هدفه سؤوق ائدن فیرقه میزین یئرلی تشکیلاتلارینین ترتیب ائتدیگی قهرمانلار اولموشدو. آجی تنقیدلر و شدید تعرضلر باخمایارق کمال خونسردلیکله خلقی تشکیل ائدیپ فدایی دسته لرینین فیرقه نین اینانیمیش آداملارین رهبرلیگی آلتینا چکمگه چالیشیردی. نهایت حرکت خلق ایچره سیندن باشلایب بوتون اولکه نی بورویوب تهران ارتجاعین قوشون قلعه لرینی اوزوک فاشی کیمی محاصره یه آلیب میلی قودرتیمیزین قاباغیندا دیز چؤکمگه مجبور ائندی.» (پیشه وری 21 آذر کیتابی)

فدایی تشکیلاتی آذربایجانین بؤیوک یئرلرینده یارانمیش بؤیوک بیر موسلح تشکیلات ایدی. بو تشکیلات اوزوده ایرتیجاعین هوجوما کنچدیگی و بیداد ائتدیگی بیر زماندا یارانمیشدی. خلقیمیز و 21 آذر نهضتینین بؤیوک ایفتیخارلاریندان دیرکی، بئله بیر شرایطده فدایی تشکیلاتینین یارانماسی جریانیندا بیر نفرده اولسون خیانت ائتمه میشدیر. مرحوم پیشه وری 1325 - نجو ایل مهرین 25 نده دئییردی: «بو گون افتخار ائدیریککی، آغیر بیر شرایطده او وقتکی، آذربایجاندا ایرتیجاع تام قودرتله حؤکمرانلیق ائدیردی، بیز آذربایجاندا بیر موسلح فدایی تشکیلاتی ووجوده گتیردیک کی، اونون افرادیندان بیر نفرده اولسون خیانت ائتمه دی. (پیشه وری 21 آذر کیتابی)

بلی فدایی قوه سی و اونلارین قهرمانلیق حرکتی، تهران و اونون ژاندارمالاری و دؤولت مامورلارینین آذربایجانا گؤستریدگی ایقتیصادی و میلی ظلمونه قارشی، قانونا اویغون عکس العمل ایدی. نئجه کی محمدعلیشاهین ظلمو بو فدایی لرین آتالارینی توفنگ گؤتوروب مواهید دسته لری یاراتماغا مجبور ائتمیشدی.

21 نهضتی بوتون ایران آزادلیغینین باشلانقچی ایدی

سلطنت رژیمی بیرینجی اولراق، 21 آذر نهضتینی تجزییه طلب آدلاندیریب و چوخلاری بو نغمه نی تکرار ائتمکده دیرلر.

21 آذر نهضتی آذربایجانلی ایراندان آیرماق ایسته ییردی؟ فیرقه زمانی نین بوتون سندلری و مرحوم پیشه وری نین بوتون مقاله لری و سخنرانلیقلارینی نظر دن کنچیردیکده چوخ چتین انله مدرک و مقاله یه راست گلیمک اولارکی، اورادا فیرقه نین بوتون ایستکلرینین ایران چارچوبه سی داخیلینده اولدوغو قئید اولونمیشدیر. 1324- نجو ایل فیرقه نین بیرینجی رسمی سندی اولان 12 شهر یور موراجیعت نامه سینین بیرینجی ماده سی همین بو مساله ایدی. بو باره ده سندلر اوقدر دیرکی، گؤستریمک و یا یازماقلا باشا گلیمز. اگر

اوخوجولار خصوصیلله جوان نسل بو بارهده حقیقتی بیلمه ک ایسترسه، مرحوم پیشه ورینین سنجیلمیش اثرلری و 21 آذر کیتابی هابنله 12 شهر یور کتایی الده اندیب و اوخسونلار.

بونولا برابر قنید ائتمگی لازیم حساب اندیریکی، اوز فعالیتین بیرینجی مرحله سینده، آذربایجان دموکرات قوه سی چالیشیردی. بوتون ایرانی آزاد ائتمک اوچون آذربایجاندا بیر دایاق و مرکز یاراتسین. 1324- نجو ایل شهر یورین 21 ینده مرحوم پیشه وری یازیردی : «تاریخ بیزیم عؤده میزده بؤیوک بیر وظیفه قویموشدور. بیز آذربایجاندا سارسیلماز بیر آزادلیق قلعه سی ووجوده گتیرمه لیک».

بو ایشه موفق اولاندان سونرا فیرقه اوز فعالیتین ایکینجی مرحله سینده باشلامیشدیر، او دا بوتون ایرانی آزاد ائتمک مساله سی ایدی.

دئمک فیرقه نین ایلک گوندن هدفی بوتون ایرانی اسارت و دیکتاتورلوقدان آزاد ائتمک ایدی. مرحوم پیشه وری 1324 – نجو ایل مهر آیینین سکیزینده یازیردی : «بیز مقاله لریمیزین بیرینده یازمیشدیک اگر تهران اوزونو ازتجاعین آغوشینا آتار سا بیز اوز آزادلیغیمیزی مستقل بیر صورتده تامین ائده جیمیک، او ایشیمیزین باشلانغیجی ایدی. ایندی فیرقه میزین قدرتی آرمیشدیرکی، بیر قدم ایره لی قویوب دئییریک اگر تهران توتدو غو یولدان قایتماق ایسته مزسه، بیز اونو قهر و غضبله او یولدان قایتارمالی بیق».(پیشه وری سنجیلمیش اثرلری صحیفه 224).

21 آذر نهضتی و باشقا ایران میلترلی

21 آذر نهضتینده ان اساسی مساله لردن بیریده میلی حقوق مساله سی ایدی، لاکین او بو میلی حقوقو تکجه آذربایجانلیلار و ایران تورکلری اوچون دئییل بوتون ایران خلقلری اوچون ایسته ییردی. یعنی فیرقه ایراندا آزادلیق و دموکراسینین برقرار اولماسین بیر طرفدن، آزادیخه قوه لرین کومگی و ایکینجی طرفدن ایسه محروم میلترین آذربایجان کیمی اوز میلی حقوقلارینا چاتماسی یولوايله باشا دوشور. چونکو فیرقه و اونون رهبرلری میلی ظولمون آجیسینی دادمیش و چوخ میلته لی ایراندا میلی قوه نین نجه بؤیوک قودرت اولدوغونو یاخشی بیلیردیلر. اولار یاخشی باشا دوشورلرکی، اگر محروم ایران میلترلی آذربایجان کیمی اوز میلی حقوقلارینی آلماق اوچون بیرلیکده آیاغا قالدیسا لار ایران ایرتیجاعی مطلق بیخیلاجاق دیر. فیرقه نین کورد خلقیله همکارلیغی و قارداشلیغی بو حقیقتی عملی شکیلده ثبوت ائدیر. فیرقه نین بو سییاستی تکجه کورد میلته نه عاید دئییلدی، بوتون محروم ایران میلترلی نظرده توتولوردو. لاکین تاسوفلرله قنید ائتمک لازیم دیرکی، او زامانلار باشقا محروم ایران میلترینده میلی شعور هله لازیمی سوییه ده دئییلدی. بونا گؤره ده مرحوم پیشه وری بو مساله یه اورتولو توخوناراق 1324-نجو ایل آذرین سکیزینده یازیردی : «بیز هنج بیر قوم و هنج بیر میلته و هنج بیر خلقه دشمن دئییلیمک، اوزوموزه روا گؤردوگوموز یاشاماق و ترقی ائتمک وسیله لرینی اوزگه لر اوچون ده روا گؤروب بو گونه دک کیمسه نین ترقی و تعالیسینه موخالفت ائتمه میشیمک. حتی

تهران ایرتیجای حوکومتینین آزدلیغیمیز علییهینه ایشلمکده اولدوغو خائنه تدبیرلری ده فارس میلتنین حسابینا یازماق ایسته میریک. بیز اسارت و ایستیداد اصولونون مزه سیننی آنلادیغیمیزا گوره اسیر میلتره اورگیمیز یانیب اونلارین اسارت و استعمار بویوندوروغو آلتیندان خیلاص اولماقلارین صمیم قلبدن آرزو ائتدیغیمیز حالدا زولف یاره توخونماق قورخوسوندان، اونلارین آزدلیق حرکتی حقیقده بیر (.....) اونلاری دموکراتیک فیرقه سیننه باغلایان آنجاق فیرقه میزین منیدانا آندیغی میلی شوعار لاردی.» (پیشه وری 21 کیتابی) مرحوم پیشه وری بیلیریک، آذربایجان خلقی، تاریخی بویو همیشه ایران ایستیقلالی و تمامیت ارضی سیننی اوز قانیله حفظ ائتمیشدیر. اگر لازیم گلسه یئنه ده بو موقدس وظیفه نی شرفله یئرینه یئتیره جکدیر. لاکین هنج وقت اوز میلتنی و دوغما دلی و میلی خصوصیتلریندن صرف نظر ائتمیه جکدیر. ایران، بوتون ایران میلتری کیمی آذربایجانیلار و تمام ایران تورکلرینده قدیمدن وطنی اولموشدور. باشقا ایران میلتری کیمی آذربایجانیلار و بوتون ایران تورکلری بوندان سونرا کئچمیش کیمی حقوقسوز یوخ، آزاد، برابر حقوقلو بیر میلت کیمی میلی وارلیق، دیل و ادبیات و میلی خصوصیتلرینی توسعه وئرمله آزاد شکیلده ایراندا یاشایاجاقلار.

بوتون محروم ایران میلتری ال-اله وئریم بو آرزولارینی تخته چیخاراجاقلار. دیل مساله سی همیشه آذربایجان روشنفکرلرینی دوشوندورموشدو. آذربایجان دموکرات فیرقه سینین بیرینجی کونگره سینده کونگره نین رسمی نوماینده سی آقای مکرملله مؤحکم منطقله دئمیشدیر: «موغوللارین گوج ایله اوز دیلرینی آذربایجانلیلارا تحمیل ائتدیکلرینی ادیعا ائدنلر چوخ نادان آدمالاردیر موغوللار یوز ایلدن آرتیق آذربایجاندا حوکومت ائده بیلهدیکلری حالدا اوز دیلرینی بیزه تحمیل ائتمیشلر. عجباً آلتی یوز ایلدن زیاده حوکومت ائدن فارسلا نه اوچون بو دلی دیشدیرمگه موفق اولمامیشلار؟ (پیشه وری سنجیلیمیش اثرلری صحیفه 296).

گؤستردیغیمیز 21 آذر نهضتی نین سون هدفی بوتون ایراندا آزدلیق دموکراسی و قانون اساسی برقرار ائتمک ایدی. بونا برابر بو اینقیلابین خصوصیتی اونون انترناسیونالیزم روحونا مالیک اولان میلی سیماسیندا ایدی. بونا گوره دیل و ملیت مساله سی اونون اساس سنگری و دایاغی ایدی. بو نهضتی بوتون دنیادا تانییدیران دا بو خصوصیتلر ایدی. محض همین دیل و ملیت واسطه سیله ایدی کی، بوتون عالم بیلدی کی، ایرانین اوچده بیر حیصه سیندن چوخونو تشکیل ائده ن ائله بیر میلت واریمیش کی، ایلر بویو میلی حقوقلاردان محروم اولموش و ایندی اوز دیلینده یازیب اوخویور، اوز ایشلرینی اوزو ایداره ائدیر و بوتون ایرانی آزاد ائتمک ایسته بیر.

21 آذر نهضتی و دنیا خلقلری

ایکینجی دنیا محاربه سیندن سونرا 21 آذر نهضتی دنیادا غلبه چالان بیرینجی میلی آزدلیق حرکتی ایدی. بونا گوره ده بوتون دنیا خلقلری نین دیقینی جلب ائتمیشدی. اگر 1324-1325 جی ایلر آذربایجان روزنامه

سینین صفحه لرینه باخلسا، فرانسه و سایر اروپا اولکلرینین ایجتیماعی، سیاسی تشکیلاتلاری و سیاسی شخصیتلرین 21 آذر نهضتینین غلبه سی مونسبتیلله گوندردیکلری تبریک تلگرافلاری دیقته جلب ائده جکدیر. 21 آذر نهضتی زامانی بوتون شرق و آفریقا خلقلری او جومله دن یاخین و اورتا شرق منطقه سی خلقلری ایستیداد و ایمپریالیزمین پنجه سی آلتیندا ان آغیر و فلاکتلی گونلر کئچیدیردیلر. بو خلقلرین آزادیخواهلاری او جملدن عراق، الجزایر، تونس، بلوچستان و سایر اولکه و خلقلرین موترقی شخصلری کتبی و یا شفاهی شکیلده 21 آذر نهضتینی صمیم قلبدن تحسین ائتمیش و اوندان بویوک اومود گؤزله دیکلرینی بیلدیرمیشلر. 21 آذر نهضتی بو خلقلرین موباریزه روحونون گوجلنمه سینه جیدی تاثیر ائتمیشدیر.

میلی حؤکومت نه ایشلر گؤروردو؟

بویوک ایجتیماعی ایشلر گؤرمک اوچون بیر ایل چوخ آز بیر مودتدیر. بونلا برابر میلی حؤکومت بیر ایل عرضینده، تهران حؤکومتینین ایللر اوزونو آذربایجاندا گؤرمه دیگی ایشلری گوردو. بونو دا علاوه ائتمک لازیمدیرکی، ایصلاحات اوچون پول لازیمدیر. لاکین میلی حؤکومت ایش باشینا گلنده بوش ایله ایش باشلادی. چونکو دوشمنی آبیق سالماقدان اؤتور فیرقه آذربایجان بانکلارینی 21 آذره بیر هفته قالانا قدر اوز ایله ائلمیشدی. تهران حؤکومتی بو فورصدن ایستیفاده ائدیپ تبریز بانکلاریندا اولان نقد پوللاری چکیب آپارمیشدی. بنله کی فیرقه بانکلاری تحویل آلاندا دولت بانکیندا ایکی میلیون و ایکی یوزمین تومن آیری بانکلاردا ایسه یاریم میلیون تومن پول واریدی. بونون مقابلینده بانکلار 10 میلیون تومن خله بورجلو ایدیلر. بوندان علاوه میلی حؤکومت آذر آیی بابتیندن کارمندلره اون میلیون تومن ده آرتیق حقوق وئرمه لی ایدی. دئمک میلی حؤکومت ایش اوستونه گلنده بوش ایله ایشه باشلامیشدی. بونون مقابلینده آذربایجانین بوتون کندلری، شهرلری آبادلیق، ایقتیصاد، معارف، ایش و سایر جهتلردن اولدوقجا (خراب) ایدی.

بونون نتیجه سینده تبریزین کلی اهالی سیندن آنجاق 200- مین نفری قالیردی و آذربایجانین یوزمینلرجه اهالیسی عایله لرینی دولاندیرماق اوچون آذربایجانلی ترک ائدیپ ایرانین باشقا یئرلرینه سپه لنمیشدیلر. بونا گؤره ده 21 آذر نهضتینین موهوم ایشلریندن بیریده آذربایجانین بر باد حالدا سالینماسی و محو اولماغا دوغرو گئتمه سیدی. بو بر بادلیق مشروطه اینقیلابی و خیابانی قییامی زامانی خلقیمیزین گؤستریدیگی قهرمانلیقلارین و ایرانین استقلالینی قوروماقلارین، تهران حؤکومتی و رضاشاه طرفیندن آذربایجانا وئرین جزا و مکافات موزدی ایدی.

دئمک آذربایجان اوتوز ایل تهران طرفیندن عمدن بر باد حالا سالینماسیندان سونرا الی بوش ایش اوسته گلیمیش میلی حؤکومته تاپشیریلدی. لاکین خله و اونون هیمتینه دایانان خلق طرفیندن و اونون ایستگی ایله ایش باشینا گلن میلی حؤکومت، دؤرد بنش آیی مودتینده عادیلانه مالیاتلار، خلقین کؤنوللو کؤمگی ایله کارخانالار و سایر گلیر منبعلرینی ایشه سالدی.

آذربایجان ورشکست حالیندا اولان میلی وضعیتینی دوزه لدير

مرحوم پيشه وری باش وزیر اولدوغو زمان 1325- نجی ایل فروردین آیینین 16 سیندا میلی مجلسین
ایکینجی ایجلاسیندا دئییردی :

«بوگون، آیین 16 سیدیر، مالی جهندن داها وحشتیمیز یوخدور. بیز بیلیریک کی، پولوموز وارسا بؤیوک
موقیت دیرکی، بورجوموزو تنظیم ائتمیشیک و کسر بودجه میزده یوخدور.» (پیشه وری سنجیلیمیش اثرلی 350)

میلی حؤکومتین موختلیف قیسمتلرده آپاردیغی ایصلاحاتین هامیسینی گؤستمک مومکون دئییلدیر. بورادا
اونلارین ان موهم لرینه ایشاره انده جهییک. اکینچیلیک و کند حیاتی باره ده دنمک لازیم دیرکی، میلی
حؤکومت زامانی بوتون خالیسه تورپاقلار و آذربایجاندا چامیش خلق دوشمنلرینین تورپاقلاری کندلیلر
آراسیندا بؤلونو، اکینچیلیگی گئنیش لندیرمک اوچون کندلیلر توخوم وئرلیدی و مادی کؤمک اولونو.
صوفیان طرفینده اکینچیلیگین نومونه و تجروبه یئرلری و علمی تحقیقات ایشلری اوچون بینوره
حاضیرلانماغا باشلادی. تورپاق صاحب لریله کندلیلر آراسیندا عادیلانه موناسیبتلر و قانونلار قویلدو. صنایع
ساحه سینده آذربایجانین موختلیف شهرلرینده باغلامیش کارخانالارا جیدی کؤمک ائتمکله میلی حؤکومت
اونلاری ایشه سالدی. ایشیزلرین بؤیوک حصه سینه ایش تامین ائتدی و آذربایجانین ایقتیصادیاتی
جانلاندیریب مؤحکم اساسلار اوزه رینده قوردو.

میلی حؤکومت آنجاق خوشکبار و سایره (توخونمالی) محصوللارا بو شرطه صادیر اولماغا اجازه
وئریدیکی، صادیر اندلر اولکه نین احتیاجی اولان شئی لری وارید ائتسینلر. 21 آذر نهضتیندن قاباق
آذربایجاندا مریض خانلارین فقط 20 تخت خوابی واریدی. فیرقه زمانیندا آذربایجاندا بیر ایل مودتینده 20 تازا
خسته خانا آچیلدی، اونلاردا 800 تخت خواب واریدی. دیل و فرهنگ، مدنیت ساحه سینده میلی حؤکومتین
گوردویو ایشلر تهران حؤکومتینین 50 ایل عرضینده آذربایجاندا گوردویو ایشلردن قات-قات اوستون ایدی. بو
بیر ایل عرضینده تبریز دانشگاهی یارانیب، آنا دیلینده ایشه باشلادی و اونون بناسینین اساسی قویلدو. بو
ایلده آذربایجان فولکلورو، خواننده لر و موسیقی اوستادلارینین ایله آنا دیلینده نومایشلر وئرملکه یارانمیش
تئاتر دستهلری اساسیندا رسمی دؤلت تئاتری یارانیب آنا دیلینده موقیتلی نومایشلر وئرملکه باشلادی. میلی
حؤکومت دؤورو بوتون ایبتیادی و اوورتا مکتبلرده حتی تازا قورولموش تبریز دانشگاهیندا درس لر آنا دیلینده
ایدی.

بو مودتده ایبتیادی مکتبلرین اکثر کلاس لاری اوچون آنادیلینده درس کیتابلاری حاضیرلانیب چاپ ائیلدی و
مجانن اوشاقلارین ایختیاریندا قویلدو. میلی حؤکومت رادیوسو قورولوب ایشه باشلادی. آذربایجان و
زنجاندا تورک دیلی رسمی دؤلت دیلی ایدی. بونوندا نتیجه سینده بو بیر ایله آنادیلیمیز کچمیش بیر
عصیردن داها چوخ انکشاف ائدیبلدی. یوزلرجه شاعیر، یازیچی، روزنامه یازان مئیدانا گلدی. دیلین
ادبیاتیمیزین بو سورعتلی اینکیشافی تهران اوردولارینین تبریزه گلمه سی ایله گئنه دایاندیریلدی.

1325 - نجی ایل آذرین 22 سینده تهران دان گلن جلدلار فیرقه زمانی آنادیلینده چاپ اندیلیمیش کیتابلاری تبریزین کوچهلرینده اولداییب یاندیردیلار. آذربایجان خلقی، اونون دیلی ادبیاتی و میلتنه اولونان تحقیر و توهینی، بو وحشی حرکتی، هنج بیر زمان یاددان چیخارمایاقدیر.

میلی حؤکومت زمانی تبریز - زنجان اردبیل، ارومیه، ماراغا و سایر آذربایجان شهرلرینین کوچه لری آسفالت اولدو. چوخلو کتابخانالار و ایجتیماعی مدنی یئرلر آچیلدی. بو شهرلرده ایجتیماعی بینالارین تیکلمه سینه باشلاندى. تبریز لوله کشی سینین اساسی قویولدو و تبریز سو جهتن اساسی شکیلده تامین انتمک اوچون "سیوان" چاپی نین تبریزه گتیریلمه سینین نقشه سی چکیلیب قورتار میشدی.

میلی حؤکومت و آذربایجان دموکرات فیرقه سی گنج نسلین تربیه سینه خصوصی فیکیر وئریردی. مرحوم پیشه وری 1325- نجی ایل تیر آیینین 15 نده تشکیل اولموش دموکرات جوانلارینین بیرینجی کنگره سینه گؤندر دیگی پیامیندا یازیردی :

«جوانلاریمیز گله جگیمیزدی، اونلارا همیشه بیز اومید گوزو ایله باخیریق. اگر اولارین تربیه سی دوزگون یولیه گندیرسه بیز هامیمیز خوشبخت اولاریق.» (پیشه وری 21 آذر کیتابی)

جوانلار تشکیلاتینین رهبرلیگی آلتیندا آذربایجانین هر یئرینده اوشاقلار تشکیلاتی یارانمیش و اونون مینلرجه اوشاگی متحدالشکل حالا سالمیشدی. آذربایجان دموکرات فیرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا یارانان 21 آذر نهضتی و قورولان میلی حؤکومتین هدفلی بیر ایل عرضینده آذربایجان و زنجاندا گوردویو ایشلری بیر مقاله ده احاطه انتمک مومکون دئییلدیر. بو حرکت ایران آزادلیق موباریزه سی، هابئله آذربایجان خلقی تاریخینده انله بویوک حادیه دیرکی، اونون بار سینده چوخلو یازیلیمیش و گننه ده یازیلماقدیر. 21 آذر نهضتی انله جده کوردوستان نهضتی و اونلارین رهبرلیگی حرکتین سون گونونه قدر یعنی 1325- نجی ایل آذرین ایگیر میسینه قدر اوز اینقیلابی خطرینده ذرجه اولسا دگیشیکلیک عمله گتیرمه میش. بیر آندیمدا اولسا گئری چکیلمه میشدیر. عکسینه زنجان، تهران جلدلاری طرفیندن قان دریا سینا چنوریلندن سونرا آذربایجانین هر یئرینده تازا روحیه ایله 1324- نجو ایل آذریندن داها شیدتلی حاضیرلیق گندیردی. خلق یئنی اومیدلرله میئل سیز شکیلده سیلاحا ساریلیردی.

او گونلر آذربایجاندا اولمامیش آدم ستارخان اولادینین بودرجه ده یوکسک اینقیلابی احوال روحیه سینى تصور انده بیلمز. بو گونلر 21 آذر نهضتی ایل دؤنومونه حاضیرلیقا برابر مرکزی کومیتة و مرحوم پیشه ورینین امر ایله اساس بابک ادلی یئنی فدایی دسته سی یارانیردی. بو فدایی دسته سینین یارانماسیندا شخصن ایشتیراک اندیردیم. فداییلر سیراسینا گیرمک ایسته ییلرین سایى او قدر ایدیکی، اونلارین هامی سینى تعلیمات مؤیدانلاریندا مشق انله مک اوچون مونظم انتمک ممکن اولموردو.

بو گونلر تبریزین بوتون محلهلرین گننیش یئرلری حربی تعلیمات مؤیدانینا چنوریلیمیشدی. توفنگ گؤتوروب تعلیمات مؤیدانلاریندا مشق انله یین قادین و قیزلارین سایى کیشیلردن آز دئییلدی. مرحوم پیشه وری سونونجو

دفعه آدرين ايگيرميسينده سحر مركزي كميتهنين بيناسيندا گوردوم. اولدوقجا توتغون و عصبي ايدي، بئله بير حالتتي مرحوم پيشهوريده 1324 -نجو ايل 21 آدر گونو سحر سرتيب درخشاني ايله موداكيرهدن قايبنداندا پاساژدا گورموشدوم. لاکين اوندا گوزلرينين ايچي گولوردو. اوزوندن موققييت ياغيردي. داينيب گوله - گوله : اوغوم ايشلر نجه گندير؟ زنگينه تسليم اولماق ايسته مير. اورمويا آدام گوندرمك لازيمدير، ايشلر دوزملر ديبه تلهسيك گندي. لاکين سونوجو دفعه من اونو گورهنده باشيني آشاغا ساليب هنج نه دنمهن اوز اوتاغينا گيردي و سونرا بير داها اونو گورهبيلمهديم.

همين گون آخشم چاغلاري جوانلارين مركزي كميتهسيندن تلفون ائتديلركي، فيرقه بناسي موقابلينده ميتينق وار. يولداش پيشهوري نيطق اندهجكدير دئيه اورايا گنديك. لاکين پيشهوريدن خبر يوخ ايدي. محمد بريا بينانين بالكونوندان موقاويمت گوسترمك باره سينده اوزوده مركزي كميته آيدان دانيشيردي. ميتينقن سونرا مركزي كميتهيه گنديم. اوردا بيريادان باشقا مركزي كميتهنين عضولريندن هنج كيم يوخ ايدي. بيريانين اعلان ائتديگي تصميم هانسي مركزي كميته طرفيندن و نه زامان توتولدوغو هنج كيمه معلوم دنيلدي. اتحاد شورويه گندندن سونرا مرحوم پيشهوري وفاتينا قدر ايرانا قايتماق اوچون دوشونور و چاليشيرميش لاکين ...

مرحوم پيشهورينين ايراني ترك ائتمه سينده چوخلو سيررلر وارديركي، هله ليكله آچيلماميشدير. بير اونون شورويده ايرانا قايتماغا چاليشماسي و بو چاليشمالار زاماني گوزله نيلمهن وفاتي بو سيررلرين چوخ موركب اولماسيندان حكايت ائدير.